

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 20 051 063
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

доктору мистецтвознавства, професору
Карась Ганні Василівні
(76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57)

ВІДГУК

**офіційного опонента – кандидата мистецтвознавства, доцента,
доцента кафедри музичного мистецтва
Волинського національного університету імені Лесі Українки
Кашаюк Вікторії Миколаївни
на дисертаційну роботу МОЧЕРНЮК ОКСАНИ ІГОРІВНИ
«ІДЕОЛОГІЧНІ ПАТЕРНИ В УКРАЇНСЬКІЙ ХОРОВІЙ ТВОРЧОСТІ
МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ: КОНЦЕПТНІ ВИЯВИ
ЕСТЕТИКИ СУСПІЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 034 Культурологія**

Актуальність теми дослідження, зв'язок з науковими програмами, темами. Перше наукове враження, яке виникло у процесі опонування дисертації пані Оксани Мочернюк «Ідеологічні патерни в українській хоровій творчості міжвоєнного періоду: концептні вияви естетики суспільної культури», стосується саме актуальності теми дослідження. Відомо, що у тривалі періоди бездержавності української нації саме мистці-пасіонарії виконували роль її неформальних очільників, а мистецтво, і найперше – хорове

(як таке, що є найбільш глибинно пов'язаним із національною ментальністю і традицією та є генетично притаманною формою самовираження) – ставало засобом духовно-ідеологічного впливу на свідомість народу. Ця думка перегукується із відомими рядками «Послання» Євгена Маланюка «Як в нації вождя нема, / Тоді вожді її – поети...»¹, написаного у 1925–1926 роках і присвяченого Максимові Рильському. Це стосується більшості українських хоровиків – диригентів і композиторів, керівників колективів професійної та аматорської творчості, які у процесі окупації сталінською імперією України або були фізично знищені, як, наприклад, Микола Леонтович, Василь Верховинець та ряд інших, або, як висловився Анатолій Лашенко, «розсіялися по світу»², і до сьогодні дослідники збирають, упорядковують та осмислюють інформацію про їхні долі і творчість, як це бачимо, наприклад, у праці Ганни Карась «Музична культура української діаспори у світовому часопросторі ХХ століття»³. Подальші аналогії до тексту Євгена Маланюка показують, що діячі хорової культури і доби розстріляного Відродження, і, почасти, й наступних поколінь, йшли шляхом саме поетів-вождів: «давали форму почуттям...», «ростили й пестили події...», «творили вічні *міти*...»⁴ (!). Отож, сьогодні, коли Україна, як і в аналізованій міжвоєнний період сторіччя тому, знову великою кров'ю виборює і Незалежність, і взагалі право на існування, в умовах тотальної духовно-інформаційної війни, надзвичайно важливою є актуалізація тих патернів, які стали, за словами Мірчі Еліаде, ієрофаніями – проявами священного⁵, які функціонують у національному континуумі «і мертвих, і живих, і ненароджених», утримуючи українство як спільноту, – і саме вони є тими «вічними мітами», про які писав Євген Маланюк, і які спробувала осмислити у представленій дисертації Оксана Мочернюк.

¹ Маланюк Є. Послання [Електронна копія]. Літературнонауковий вістник. 1926. Річник 25, т. 91, кн.12. С. 289–302. URL : <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=8386> (10.10.2023).

² Лашенко А. Українське хорове мистецтво ХХ ст. Науковий вісник НМАУ імені П. І. Чайковського. Київ, 1999. Вип. 14. Кн. 6 : Музичне виконавство. С. 18–31.

³ Карась Г. Музична культура української діаспори у світовому часопросторі ХХ століття : монографія. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2012. 1164 с.

⁴ Маланюк Є. Послання [Електронна копія]. Літературнонауковий вістник. 1926. Річник 25, т. 91, кн.12. С. 289–302. URL : <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=8386> (10.10.2023).

⁵ Eliade M. *New Patterns for Comparative Religion: Passages to an Evolutionary Perspective* London; New York : Bloomsbury Academic, 2016. 264 p.

Обґрунтовуючи актуальність теми, дисертантка керується вагомим суспільно-історичними та ментальними засадами, у тому числі тим, що «зіставлення притаманних тому часу явищ у етнічно споріднених, але державно розмежованих ареалах, виявляє величезний потенціал для вивчення... А хронологічне дистанціювання, з одного боку, посилює потребу їх вивчення для осмислення стратегічних тенденцій розвитку різних сфер і суспільної культури певного етносу в цілому, а з другого – у процесі міфотворення «глобальної» сучасності посилює або нівелює значення тих чи інших взірців чи моделей минулого» (с. 28). Серед факторів актуальності теми надзвичайно важливим видається бачення дисертанткою хорової творчості як такої, котра в обох визначених ареалах міжвоєнного періоду (східно-центральному і західному) була вагомим чинником впливу на індивідуальну свідомість та вияву національної свідомості й світовідчуття. Це дозволило авторці «співвіднести очевидні і приховані пласти суспільнокультурного буття і деталізувати уяву про складну цілісність тогочасних процесів – консолідуючих і конфронтуючих, локальних і загальнонаціональних» (с. 29), докласти зусиль до осмислення специфіки сучасного інформаційно-культурного простіру, сповненого ментальних та ідеологічних суперечностей, оскільки патерни минулого століття, проаналізовані у дисертації, «продовжують функціонувати у дещо модифікованих формах і у зміненому контексті, дозволяючи розуміти принципи об'єднання суспільно-культурних концептів у естетично дистанційованих між собою проявах» (с. 30). У свою чергу, це дозволяє опонентові констатувати високий ступінь актуальності теми дослідження пані Оксани Мочернюк.

Дисертація виконана на кафедрі музичної україністики та народно-інструментального мистецтва Навчально-наукового інституту мистецтв Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та є складовою науково-дослідної теми № 0113U0063890 «Народно-інструментальна музика України і зарубіжжя: аспекти взаємодії фольклорного і академічного напрямів» (2013–2018, 2019–2023). Тему дисертації затверджено

на засіданні Вченої ради Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 10 від 30 жовтня 2018 р.)

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Аналіз тексту усіх розділів дисертації та її висновків показав, що дослідження має високий ступінь новизни, котра, у свою чергу – високий ступінь теоретичної обґрунтованості та її практичного підтвердження. Це забезпечується великою кількістю опрацьованих джерел – 429 позицій, а також чисельними аналітичними матеріалами, спрямованими на виокремлення та осягнення сутності ідеологічних патернів як концептних виявів естетики суспільної культури.

Ступінь обґрунтованості дослідження Оксани Мочернюк підтверджується:

- використанням методологічною і теоретичною вагомістю вихідних положень, матеріалів трьох розділів та висновків;
- системним підходом до проведення дослідження;
- використанням принципу послідовності у викладі матеріалу;
- зібранням, глибинним аналізом, теоретичним осмисленням та практичною апробацією широкого кола матеріалів, що стосуються об'єкта дослідження.

Висновки дисертації є логічним продовженням матеріалів, опрацьованих у трьох розділах дослідження, їх аналіз свідчить про обґрунтованість і достовірність, наявність новаторських ідей щодо сутності патерну як ментального елемента, у цілому, та його ідеологічної ролі у суспільному житті України у міжвоєнний період на матеріалі хорової творчості – зокрема.

Достовірність результатів і новизна досліджень, повнота їх викладу в опублікованих працях.

У результаті перевірки тексту дисертаційного дослідження, аналізу публікацій та використання автором джерел можемо прийти до висновку про **відсутність порушення академічної доброчесності**. Дисертація є логічно структурованою та містить усі необхідні складові.

Основні положення дисертаційного дослідження містять наукову новизну та є висвітленими у десяти одноосібних публікаціях, у тому числі: дві статті у спеціалізованих фахових виданнях, затверджених МОН України, одна стаття – у зарубіжних фахових періодичних виданнях (Польща), одна стаття – у виданні, індексованому в міжнародних наукометричних базах (Чехія) та 6 публікацій – в інших виданнях. Назва й зміст публікацій повністю розкривають основні положення дисертації.

Основні результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри музичної україністики та народно-інструментального мистецтва Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та апробовано на міжнародних і всеукраїнських та звітних науково-практичних конференціях, а саме:

- III Міжнародна науково-практична конференція «Topical Issues of modern Science Sociand Education» (Харків, 03-05.10.2021 р.);
- VII Міжнародна науково-практична дистанційна конференція «European Scientific Congres» (Мадрид, Іспанія, 22.07.2023 р.);
- XII Міжнародна науково-практична дистанційна конференція «Scienceand Innovation of modern World» (Лондон, Великобританія, 10-12.08.2023 р.);
- VI Міжнародна науково-практична конференція «Modern Problems of Science, Education and Society» (Київ, 14-16.08.2023 р.);
- Дванадцята Міжнародна науковопрактична конференція «Scientific Progress: Innovations, Achievenents Prospects» (Німеччина, Мюнхен. 21-23.08.2023 р.);
- Перша всеукраїнська науково-практична дистанційна конференція «Музична освіта в Україні: стан, проблеми, перспективи розвитку» (Івано-Франківськ, 24-25.11.2022 р.);
- звітні наукові конференції викладачів, докторантів та аспірантів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (04.04.2018 р; 16.03.2019 р; 08.04.2020 р.; 15.03.2021 р.;

05.04.2022 р.; 06.04.2023 р.).

Усього 12 наукових конференцій.

Підсумовуючи усе викладене вище, можемо стіердити, що оприлюднення винесених на захист положень наукової новизни і результатів дисертаційного дослідження Оксани Мочернюк у відкритому друці здійснено із врахуванням вимог МОН України у повній мірі.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є новаторською працею, насамперед, на думку опонента, внаслідок експлікації важливих понять культурології у її мистецтвознавчу сферу, виявлення культурологічних патернів в українському хоровому мистецтві. Результат вивчення дисертації у процесі опонування підтвердив декларування авторки про те, що у дослідженні здійснено вперше здійснено наступне (с. 48–49):

- класифіковано наукові підходи до проблеми патернів у гуманітарній сфері, систематизовано культурологічні інтерпретації вказаного явища відповідно до кола проблематики;
- виокремлено образно-тематичні кліше і жанрові моделі у хоровій творчості композиторів УСРР-УРСР, призначені для масового виконання, пов'язано їх із патерном «радянської державності»;
- на прикладі творчості ряду композиторів вивчено прояви злиття патернів з ідеологією в академічній творчості різних тематичних сфер ареалу УСРР-УРСР;
- патерни хорової творчості українських композиторів західного ареалу виокремлено у взаємозв'язку з актуальними міфологемами – «Рідної Землі» та ін.;
- здійснено аналіз і підсумовано концептуальні вияви естетики суспільної культури у патернах українській хоровій творчості міжвоєнного періоду ХХ століття;
- простежено концептуальні вияви ідеологічної та культурно-естетичної організації суспільств різних державних типів на семіотичному рівні музичного мистецтва;

- при аналізі творчості взято до уваги й ідеологічні компоненти, і їхні організуючі структури, якими є патерни;
- проаналізовано репрезентативні для тогочасної хорової музики твори як типологічно яскраві зразки суспільної культури – Бориса Лятошинського, Станіслава Людкевича, Миколи Колесси, Михайла Вериківського та інших представників епохи;
- створено теоретичну базу для подальших досліджень даної теми.

Низка ідей та наукових положень отримали подальший розвиток, а саме – розуміння вагомості та української хорової творчості 1920-1930-х років та знання про вказаний жанр міжвоєнного періоду; диференціація ідеологічних патернів, форм і різновидів їх втілення у хоровій творчості; концептуальне узгодження з питань музичного смислотворення, семантики і семіотики у руслі розвитку теорії інтонації.

Окрім того, уточнено: низку підходів до вивчення ментальних і культурних архетипів як опорних елементів суспільної свідомості; вагомі деталі у розумінні функціонування патернів у зв'язку зі стереотипами масової свідомості, виявами міфологічних чинників у суспільному житті України на східно-центральному і західних теренах; інтерпретацію понять і методологічних принципів культурологічного аналізу і компаративістики відповідно до теми дослідження; актуальність поетико- і музично-семіотичних проблем з культурологічного ракурсу, зокрема – споріднення інтонаційних модулів різних рівнів з патернами.

Значення роботи для науки і практики та шляхи використання результатів дослідження визначаються, насамперед, новаторським методологічним підходом, у результаті чого розширюються можливості уточнення і перегляду низки вже застарілих чи сумнівних положень, поглиблюється основні аспекти розвитку теорії патернів. Важливе значення дослідження бачиться у тому, що робота експлікує у мистецтвознавчий напрям культурології низку важливих ідей, опрацьованих у гуманітарній сфері та мало відомих музикознавству. Окрім того, основні практичні розробки та науково-

методичні рекомендації, представлені у дисертації, можуть використовуватися у лекційних курсах «Історія української музики», «Хорознавство», «Аналіз музичних творів», «Історія і теорія культури».

Оцінка оформлення дисертації. Дисертація та анотації оформлені відповідно до діючих вимог МОН України. Дослідження характеризується логічним змістом, послідовністю викладу матеріалу. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів (семи підрозділів), висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 227 сторінок, із них основного тексту – 157 сторінок. Список використаних джерел містить 429 позицій.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Оцінюючи дисертацію Оксани Мочернюк позитивно, наголошуючи на важливості концептуального осмислення українського хорового мистецтва як «знакового» для національної культури, необхідно вказати і на окремі дискусійні моменти.

1. Початок дискусії пов'язаний з такими двома аспектами дослідження. Перший. Визначаючи ключове поняття дисертації – «патерн культури» – пані Оксана Мочернюк на с. 8 зазначає, що «...“патерн культури” є вживаним аналогом «концепту», особливо якщо це – інформативно насичений художній концепт. А його співвідносність із термінами «архетип» і «міфологема»... тільки увиразнює понятійне дистанціювання...», а також: «М. Еліаде надав патернам значення класифікаційних моделей і трактував їх як варіанти першопочаткових архетипів». Другий аспект. У процесі дослідження дисертантка виокремлює різноманітні патерни – від «національного» до «радянської державності». Отож, на думку опонента, у дисертації варто було б більш рельєфно показати співвідношення патернів (гіпотетично – від узгодження до опозиціонування) з такими архетипами національного мислення, як Софійність, Серце, Слово, Природа – Рідна Земля (за концепцією Сергія Кримського). Варто зауважити, що Оксана Мочернюк звертається до праць вказаного вченого (позиції №№ 205–208), тому особливо цікавить думка

авторки стосовно того, як співвідносяться визначені у дослідженні патерни з архетипами української ментальності, які вирізняє Сергій Кримський.

2. У Попередніх підсумках до третього розділу, на с. 174 дисертантка пише: «У всіх аналізованих зрізах патерн *національного* виявляється зокрема і через присутність ліричного героя, який у таких випадках є складовою ціннісної картини світу. Їх символіка і семантика надаються через поетику окремих творів різних авторів, створюючи єдиний простір національної дійсності». У зв'язку із цим вважаю за потрібне нагадати ідею Ігоря Присталова, обґрунтовану у праці «Ліризм як жанрова основа українського оперного співу», про українську вокальну школу як «школу ліричного співу» та про особливе образно-семантичне навантаження у національній співочій традиції саме архетипу ліричного тенора⁶. Відтак, у продовженні дискусії прошу дисертантку уточнити власне бачення ліричного у контексті саме *хорового* мистецтва.

3. Концепція ідеологічних патернів української хорової творчості пані Оксани Мочернюк основана на дуже ґрунтовній теоретичній – культурологічній – базі, сформованій із передових ідей світових вчених у цій сфері, та доповненій суттєвою, вагомою часткою мистецтвознавчих досліджень. Як практичну частину роботи, представлено музикознавчі аналізи низки хорових творів, написаних у 1920–1930-х роках, здійснені з метою виявлення ідеологічних патернів. При цьому до контексту роботи не залучено деяких праць, які, на думку опонента, слугували б створенню більш чіткого уявлення щодо українського хорового мистецтва вказаного періоду та його «знакових» носіїв. Маю на увазі праці дослідника хорової культури Анатолія Лашенка, як, наприклад, «З історії київської хорової школи», «Українське хорове мистецтво ХХ ст.» та ін.⁷, дисертацію Ірини Бермес «Український хоровий рух у контексті соціокультурних процесів ХІХ – початку ХХІ

⁶ Присталов І. Ліризм як жанрова основа українського оперного співу : автореф. дис. ... канд. мистецтв. : 17.00.03. Одеса, 2008. 16 с.

⁷ Лашенко А. З історії київської хорової школи. Київ : Музична Україна, 2007. 197 с.

Лашенко А. Українське хорове мистецтво ХХ ст. *Науковий вісник НМАУ імені П. І. Чайковського. Музичне виконавство*. Київ, 1999. Вип. 14. Кн. 6. С. 18–31.

Лашенко А. Хоровая культура: Аспекты изучения и развития. Киев : Музична Україна, 1989. 132 с.

століття»⁸, монографії про «знакових» композиторів, чії твори аналізуються у роботі – Любові Кияновської «Син століття Микола Колесса в українській культурі ХХ віку : Сім новел з життя артиста»⁹, Мирослави Новакович «Канон українського музичного модернізму (на прикладі творчості Бориса Лятошинського)»¹⁰, «Спогади» Олександра Кошиця¹¹, видані у перші роки державної Незалежності України та деякі інші праці, котрі б дозволили окреслити ситуацію в українському хоровому мистецтві більш рельєфно.

4. Дослідження пані Оксани Мочернюк є однією із тих *цінних* праць, які розглядають українську культуру регіонів, які входили, свого часу, до різних держав, як *цілісність*. Тому дещо дивним видається побудова логіки *другого* розділу, присвяченого УСРР-УРСР, на основі *формально-змістових* характеристик – окремі глави присвячені хорам для масового виконання, академічній музиці, хорам суспільної тематики та творам на вірші поетів-класиків (і принагідне запитання – хіба вони не можуть мати суспільного змісту та належати до творів академічного рівня?), а *третього* розділу, де аналізується хорове мистецтво на західних землях, – на *концептуальній* основі, виходячи із міфологем Рідної Землі, Героя та концептів ліричної сфери. На думку опонента, варто було б будувати логіку розділів аналогічно в обох вказаних випадках – або на формально-змістових, або концептуальних засадах.

5. Попри цікавий зміст і концептуальне висвітлення теми, є зауваження щодо представлення джерел. Наприклад, 1) у тексті згадуються певні праці і роки їх видання без цифрових покликань на список використаних джерел (с. 34, с. 60 та ін.); 2) окремі праці, написані латиницею, розпочинаються з імені – у списку використаних джерел є Eliade Mircea № 418 і є Mircea Eliade №424, аналогічно № 422 починається з імені Kristian та ін.; 3) у роботі слушно згадується розділ «Кантата. Ораторія» авторства Алли Терещенко із другого

⁸ Бермес І. Український хоровий рух у контексті соціокультурних процесів ХІХ – початку ХХІ століття : автореф. дис. ... д-ра мистецтв. : 26.00.01. Київ, 2014. 36 с.

⁹ Кияновська Л. Син століття Микола Колесса в українській культурі ХХ віку : Сім новел з життя артиста. Львів : [б. в.], 2003. 294 с.

¹⁰ Новакович М. Канон українського музичного модернізму (на прикладі творчості Бориса Лятошинського) : монографія. Луцьк : Твердиня, 2012. 168 с.

¹¹ Кошиць О. Спогади. Київ : Рада, 1995. 387 с.

тому шеститомника «Історія української музики»¹² (позиція № 349). Натомість існує й ґрунтовна монографія дослідниці на вказану тему – «Українська кантата і ораторія»¹³, видана у 2021 році, якою раджу також скористатися дисертантці; 4) аналогічно варто ознайомитися з *україномовним* перекладом праці К. Г. Юнга «Про архетипи колективного безсвідомого»¹⁴, виданій у Львові у 2012 році, та ін.

6. Дисертація містить ґрунтовні висновки, проте, окремо не вирізнено перспективи подальших досліджень. Погоджуюся, що подібні ідеї знаходимо у тексті дисертації, висловлені побіжно, та все ж, цікавить цілісна думка дисертантки щодо цього питання.

Більшість задекларованих вище питань і зауважень мають дискусійний характер, тому їх висвітлення у процесі публічного захисту не применшує значущості дослідження пані Оксани Мочернюк, а навпаки – створює імпульси для подальшої роботи і дисертантки, й інших дослідників.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертаційна робота Мочернюк Оксани Ігорівни «Ідеологічні патерни в українській хоровій творчості міжвоєнного періоду: концептні вияви естетики суспільної культури» є завершеним, достовірним, самостійним дослідженням актуальної наукової проблеми. Дисертація має високий теоретичний рівень, вагому концептуальність в усіх розділах, що пов'язані між собою, викладена науковою мовою. Тема розкрита сповна, досягнуто мету та виконано завдання дослідження, у результаті чого авторці вдалося здійснити осмислення причин уведення ідеологічних патернів до української хорової творчості міжвоєнного періоду ХХ століття з огляду на закономірності тогочасних культурно-суспільних процесів.

¹² Терещенко А. Кантата. Ораторія. *Історія української музики* : у 6 т. / за ред. : Т. Будат, М. Гордійчук, С. Грица, М. Загайкевич та ін. Київ : Наукова думка, 2009. Т. 2 : ХІХ ст. С. 218–243.

¹³ Терещенко А. Українська кантата і ораторія : монографія. Київ; Дніпро : Ліра, 2021. 362 с.

¹⁴ Юнг К. Г. Про архетипи колективного безсвідомого. Львів : Астролябія, 2012. 588 с.

Результати дослідження мають самостійний характер, обґрунтовані на основі використання низки новаторських методів.

Дисертація повною мірою відповідає спеціальності 034 Культурологія галузі знань 03 Гуманітарні науки.

Усе викладене вище дозволяє стверджувати, що дисертаційне дослідження Мочернюк Оксани Ігорівни «Ідеологічні патерни в українській хоровій творчості міжвоєнного періоду: концептні вияви естетики суспільної культури» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом МОН України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами), вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (зі змінами від 21 березня 2022 року № 341), а її автор – Мочернюк Оксана Ігорівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 034 Культурологія.

Офіційний опонент:

доцент кафедри музичного мистецтва

Волинського національного університету

імені Лесі Українки

кандидат мистецтвознавства, доцент

Вікторія КАШАЮК

ПІДПИС *В. Кашаюк*
ПОСВІДЧУЮ
Зав. загального відділу
Мочернюк Оксана Ігорівна
18 10 2023 р.